

OHJAUSRYHMÄN PÖYTÄKIRJA

Aika 2.6.2010 klo 9.00–12.00

Paikka Fabianian auditorio, Yliopistokatu 1, 2. krs, Huone C221

Läsnä Mauri Ylä-Kotola, rehtori, Lapin yliopisto, puheenjohtaja
Kaisa Sinikara, ylikirjastonhoitaja, Helsingin yliopisto
Kristiina Hormia-Poutanen, johtaja, Kansalliskirjasto/Kirjastoverkkopalvelut
Mirja Iivonen, ylikirjastonhoitaja, Tampereen yliopisto
Jarmo Kallunki, koulutuspoliittinen sihteeri, Suomen ylioppilaskuntien liitto
Anneli Ketonen, sivistystoimentarkastaja, Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Jouko Lindstedt, professori, Helsingin yliopiston nykykielten laitos
Anne Luoto-Halvari, ylitarkastaja, opetus- ja kulttuuriministeriö
Marja Malminen, kirjastotoimenjohtaja, Lahden kaupunginkirjasto-
maakuntakirjasto
Elisa Paavilainen, tietopalvelupäällikkö, Suomen ympäristökeskus
Elisa Stenvall, osastonjohtaja, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
Iris Tahvanainen, kirjasto- ja tietopalvelujen päällikkö, Metropolia Ammattikorkeakoulu

Anu Sohlman, taloussihteeri, Kansalliskirjasto, sihteeri

Esittelijä Arja Tuuliniemi, erikoissuunnittelija, Kansalliskirjasto/FinELib

Asiantuntijat

Iina Peltonen, tietoasiantuntija, Kansalliskirjasto
Ari Rouvari, pääsuunnittelija, Kansalliskirjasto
Terhi Manninen, erikoissuunnittelija, Kansalliskirjasto

Poissa Riitta Konkola, rehtori, Metropolia Ammattikorkeakoulu
Barbro Wigell-Ryynänen, kirjastotoimentarkastaja, opetus- ja kulttuuriministeriö
Ulla-Maija Forsberg, vararehtori, Helsingin yliopisto

Esityslista

1. Kokouksen avaus, osallistujien toteaminen ja esityslistan hyväksyminen

Esitys:

Hyväksyttäneen esityslista.

Puheenjohtaja Mauri Ylä-Kotola avasi kokouksen klo 9.07. Esityslista hyväksyttiin.

2. Edellisen kokouksen 1/2010 pöytäkirjan hyväksyminen

Esitys:

Hyväksyttäneen pöytäkirja (Liite 1).

Hyväksyttiin edellisen kokouksen pöytäkirja.

3. Kirjastoverkkopalvelujen kirjastoille suunnatun palvelukyselyn tuloksia FinELibin osalta

Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden asiakaskirjastoille suunnattu kysely toteutettiin 1.3 - 11.4.2010. Vuoden 2010 palvelukyselyyn vastasi 595 kirjastoammattilaista. Puolet vastaajista työskentelee yleisissä kirjastoissa, runsas neljännes yliopistokirjastoissa. Vastausten määrä oli jonkin verran pienempi kuin edellisessä vuonna 2008 toteutetussa kyselyssä. Kaikki vastaajat eivät vastanneet kaikkiin kysymyksiin.

FinELib-palveluyksikkö on analysoinut kyselyä FinELib-palvelujen (Nelli-portaali ja elektronisten aineistojen hankinta) osalta. Avoimien vastausten osalta analyysi on vielä kesken. Nelli-portaali on kirjastoverkkopalveluiden tunnetuin palvelu, 96 % vastaajista ilmoitti tuntevansa palvelun. Elektronisten aineistojen hankintaa (FinELib) tunsivat 89 % vastaajista. Palvelujen tärkeyttä vastaajat arvioivat asteikolla 1-4 (1=ei lainkaan tärkeä, 2=ei kovin tärkeä, 3=tärkeä, 4=erittäin tärkeä). Elektronisten aineistojen hankinnan tärkeyden keskiarvoksi tuli 3,6, Nelli-portaalin 3,3 ja Haltin 3,3. Palveluissa onnistumista arvioitiin asteikolla 1-4 (1=huonosti, 2=ei kovin hyvin, 3=hyvin, 4=erittäin hyvin). Elektronisten aineistojen hankinnan osalta onnistumisen keskiarvoksi tuli 3,1, Haltin 3 ja Nelli-portaalin 2,6. Kyselyssä esitettiin vastaajille myös joukko väittämiä, joita vastaajia pyydettiin arvioimaan. Vastaajat olivat melko yksimielisiä siitä, että palvelut ovat laadukkaita, henkilökunta on ammattitaitoista, toiminta on luotettavaa ja palveluja kehitetään innovatiivisesti. Eniten kehitettävää väittämien perusteella on siinä, että asiakkaat eivät tiedä keneen voivat ottaa yhteyttä ongelmatilanteissa eivätkä asiakkaat koe kirjastoverkkopalvelujen palveluita selkeänä palvelukokonaisuutena. (Liite 2)

Esitys:

lina Peltonen ja Ari Rouvari esittelevät palvelukyselyn tuloksia. Keskustellaan tuloksista.

Keskustelu:

lina Peltonen kertoi, että vertailua edellisen kyselyn kanssa ei kaikkien kysymysten osalta voida tehdä, koska osaa kysymyksistä on muotoiltu uudelleen vuoden 2010 kyselyyn. Vuoden 2008 kyselyssä kysyttiin erikseen arvioita hankintaneuvotteluista, aineistoilmoittautumisten organisoinnista ja aineistojen käyttöehdoista tiedottamisesta kun taas vuoden 2010 kyselyssä pyydettiin arvioita aineistohankinnasta kokonaisuutena. Halti-tietokannan osalta tyytyväisyys oli selvästi noussut vuodesta 2008. Eri tehtävissä kirjastoissa olevien vastaajien vastauksissa ei ollut suuria eroja aineistohankinnan ja Haltin osalta.

Ohjausryhmässä keskusteltiin vilkkaasti kyselystä ja palveluiden kehittämisestä. Todettiin, että palveluiden kehittämiseksi olisi hyvä saada konkreettisia kehittämisohjeita. Kristiina Hormia-Poutanen totesi, että palveluita on kehitetty vuoden 2008 kyselyn perusteella ja palveluissa tärkeyden ja tyytyväisyyden välinen kuilu on pienentynyt. Ohjausryhmässä toivottiin vastauksia sektoreittain. Ari Rouvari kertoi, että Nellin osalta eri sektoreiden välillä on havaittavissa eroja. .

Ari Rouvari esitteli kyselyn tuloksia Nellin, bX-suosituspalvelun ja Mandiksen osalta. Nelliin ollaan hieman aiempaa tyytyväisempiä. Yliopistosektorilla Nelli koetaan tärkeäksi, mutta onnistumisessa ei ole päästy tarpeelliselle tasolle. Ammattikorkeakoulu- ja yleisten kirjastojen sektorilla Nelliä ei pidetty niin tärkeänä kuin yliopistoissa. Tyytyväisimpiä käyttäjäryhmiä olivat teknisesti suuntautuneet. Avoimissa vastauksissa toivottiin Nellin olevan käyttäjäystävällisempi. Mahdollisuudet Nellin käytettävyyden parantamiseen palveluyksikössä ovat rajalliset. KDK-asiakasliittymä on kuitenkin tulossa, samoin Primo Central Index joka mahdollistaa hakujen tekemisen indeksiin eikä käyttäjän tarvitse enää valita tietokantoja. bX-suosituspalvelun tunnisti 16 % vastaajista. Ari Rouvari toivoi mielipiteitä siitä, miten suosituspalvelua kannattaisi markkinoida. Keskusteltiin ohjelmasta ja miten se sopii tutkijan työprosessiin. Ohjausryhmässä esitettiin kritiikkiä palvelun tarpeellisuutta kohtaan. Kiinnostaako tutkijaa mitä muut tutkijat ovat lukeneet? Kristiina Hormia-Poutanen totesi, että bX-suosituspalvelu on tällä hetkellä maksuttomassa koekäytössä ja siitä kerätään kokemuksia. Mandis-yhteisluettelon todettiin olevan tärkeä erityisesti pienille kirjastoille.

Keskusteltiin viestinnän kehittämistä. Kyselyssä tuli ilmi, että asiakkaat eivät tiedä kehen ottaa yhteyttä. Kristiina Hormia-Poutanen kertoi, että kirjastoverkkopalveluissa on siirrytty käyttämään palveluosoitteita joiden toivotaan helpottavan asiakkaiden yhteydenottoja. Tämän lisäksi yksikön sisällä ollaan uusimassa organisaation rakennetta toimivammaksi. Todettiin, että Haltin kautta saa nyt tietoja, joita aiemmin piti kysyä palveluyksiköstä.

Ohjausryhmässä todettiin, että yliopistoille ja tutkimuslaitoksille aineistohankinta on ydinpalvelua ja aineistot ovat niille tärkeä infrastruktuuri. Elektronisten aineistojen hankinnassa on onnistuttu hyvin, kuten myös Haltin kehittämisessä. Näihin asioihin pitäisi resursoida enemmän, aineistohankintaan pitäisi pystyä siirtämään resursseja muualta kirjastoverkkopalveluista.

Keskusteltiin talouden läpinäkyvyydestä ja sen tärkeydestä. Kristiina Hormia-Poutanen kertoi, että rahoitusneuvotteluissa on ollut esillä nykyiset palvelut ja että lisärahoitusta nykyisiin palveluihin on saatu, mutta vain vuodelle 2010. Aineistohankinnan resurssitilannetta voidaan helpottaa kehittämällä kirjastoverkkopalveluiden tukipalveluita. KDK:hon on tulossa lisäresursointi.

Kristiina Hormia-Poutanen kertoi, että palvelukohtaista toimenpideohjelmaa ollaan laatimassa ja siitä tiedotetaan elo-syyskuussa. Avointen vastausten analyysin tulokset esitellään seuraavassa ohjausryhmän kokouksessa.

Lopuksi todettiin, että kirjastot saavat kyselyistä ja tilastoista hyvää tausta-aineistoa päätöksenteon tueksi. Todettiin myös, että olisi kiinnostavaa kuulla miten kirjastopalvelut ovat toimineet muissa maissa ja mitkä ovat palveluiden kilpailutekijät. Toivottiin myös tietoa parhaista käytännöistä. Kristiina Hormia-Poutanen totesi, että aihe voisi olla kiinnostava gradunaihe.

4. FinELibin lisensiointiperiaatteiden uusiminen

FinELib-konsortio on sitoutunut noudattamaan lisensioinnissa kansainvälisiä lisensiointiperiaatteita (Liber, ICOLC, Project COUNTER). Lisäksi konsortio on täyden-

tänyt lisenssipolitiikkaa omilla e-kirjaperiaatteilla vuonna 2003 ja pitkäaikaiskäyttöperiaatteiden tarkistuksella vuonna 2004. Lisensiointiperiaatteet määrittävät sitä mitä asioita konsortion aineistohankintasopimuksissa tulee olla, esim. e-aineistojen hinnoittelua, käyttöehtoja ja muita sopimusehtoja koskevia vaatimuksia. Lisensiointiperiaatteissa myös määritellään, missä tapauksissa aineistohankinta toteutetaan konsortiohankintana. Osa periaatteista on ehdottomia, mikä tarkoittaa sitä, että konsortio ei voi solmia aineistosopimusta mikäli ehdottomia vaatimuksia ei ole sopimuksessa.

Lisensiointiperiaatteiden tulee olla realistiset mutta kuitenkin riittävän haasteelliset. Kansainväliset periaatteet ovat jo varsin vanhat, Liber vuodelta 1997, ICOLCin viimeisin päivitys on vuodelta 2004. Käyttäjien tarpeissa ja e-aineistoissa on tapahtunut muutoksia. Jotkut periaatteet ovat osoittautuneet epärealistiksi. Periaatteissa ei myöskään huomioida riittävästi yleisiä kirjastoja, aineistotyyppikohtaisia erilaisia käyttötarpeita eikä kustantajien ja välittäjien erilaista asemaa myyjänä.

Konsortion on syytä arvioida nykyisiä periaatteita ja määritellä mitkä ovat jatkossa täysin ehdottomia periaatteita eli sopimusta ei lainkaan synny jos periaate ei toteudu ja mitkä ovat muita lisensiointiperiaatteita eli ehdottomien jälkeen neuvotteiluissa priorisoitavia asioita. Lisäksi periaatteiden sisältöä tulee selkeyttää. On tehtävä myös päätös siitä, minkä aineistotyyppien osalta periaatteet ovat ehdottomia ja onko eroa sillä, lisensioidaanko aineisto omistajalta vai välittäjältä. E-kirjojen osalta on meneillään JISCin hanke, jossa pyritään yhdessä palveluntarjoajien kanssa löytämään hyväksyttävät e-kirjojen lisensiointiehdot. E-kirjojen osalta on syytä odottaa JISCin hankkeen tuloksia. (Liite 3)

Esitys:

Terhi Manninen ja Arja Tuuliniemi esittelevät konsortion lisensiointiperiaatteita ja niiden muutostarpeita. Keskustellaan muutostarpeista.

Keskustelu:

Arja Tuuliniemi kertoi, että lisensiointiperiaatteet ohjaavat palveluyksikön aineistoneuvotteluja ja toimivat laatutakuuna siitä, millaisia aineistosopimuksia kirjastot voivat neuvottelujen tuloksena odottaa. Konsortiossa on keskusteltava siitä, puuttuko periaatteista jotain mitä tarvitaan, onko joku periaate vanhentunut ja poistettava ja mitä muita muutoksia on mahdollisesti tehtävä.

Arja Tuuliniemi esitteli lisensiointiperiaatteet ja niihin liittyviä muutostarpeita. Käytiin keskustelua periaatteista. Ohjausryhmässä keskusteltiin yhteiskirjaston käsitteestä ja elektronisten aineistojen hankinnasta. Todettiin, että yhteiskirjastokäsite ja aineistojen hankinta yhteiskirjastojen kautta vaatii selvennystä. Terhi Manninen korosti, että yleisiä kirjastoja lukuun ottamatta aineistoja ei hankita kirjastoille vaan yliopistoille, ammattikorkeakouluille ja tutkimuslaitoksille eli lisensiointi tapahtuu organisaatioittain.

Yleisten kirjastojen etäkäytön todettiin olevan tärkeä, mm. siksi että on kirjastoja jotka ovat avoinna vain muutaman tunnin päivässä. Lisäksi kirjastoverkko tulee harvenemaan entisestään. Keskusteltiin siitä, miten lisensiointimalleja voidaan kehittää, jotta kansalaisia kiinnostavia aineistoja saadaan käyttöön. Keskusteltiin myös yleisten kirjastojen mahdollisuuksista ja valmiuksista etäkäyttöön ja lukulaitteiden käytöstä yleisissä kirjastoissa.

Tieteellisen kommunikoinnin osalta todettiin, että hakuteoksista metodologisia artikkeleita tulee voida käyttää tieteelliseen kommunikointiin. Kurssipaketeista todettiin, että linkkien tallentaminen kurssiympäristöön on kaikissa FinELib-sopimuksissa sallittua. Kaukopalvelun todettiin olevan edelleen tarpeellinen. Todettiin myös, että kirjastojen tulee tiedottaa lisenssisopimusten käyttöehdoista käyttäjille.

Ohjausryhmä kannatti uusien asioiden kuten metatiedon sisällyttämistä lisensiointiperiaatteisiin. Arja Tuuliniemi kertoi, että kirjastoilta tarvitaan apua sen määrittämiseksi, mitä metatietoja tarvitaan ja miten niitä halutaan käyttää.

Päätös:

Päätettiin että palveluyksikkö laatii esityksen uusiksi lisensiointiperiaatteiksi ja niistä päätetään joko seuraavassa tai sitä seuraavassa ohjausryhmän kokouksessa.

5. E-kirjat

Kiinnostus e-kirjoihin on kasvanut vuosi vuodelta ja Suomessakin on jo useita e-kirjoihin liittyviä hankkeita vireillä. FinELib on hankkinut jonkin verran e-kirjapaketteja lähinnä tieteellistä käyttöä varten. Tarjonta ei kuitenkaan vielä läheskään vastaa kysyntää, ei määrällisesti eikä sisällöllisesti. Kirjastot toivovat lisää kurssikirjallisuutta sähköisessä muodossa. E-kirjalukijat ovat lisänneet kirjastojen asiakkaiden kiinnostusta sähköisessä muodossa olevaan kaunokirjallisuuteen.

Sähkökirjojen lukijoiden näkökulmasta on tärkeää, että sähkökirjojen käytössä hyödynnetään tekniikan suomat mahdollisuudet eikä rajoiteta käyttöoikeuksia niin, että sähköisten kirjojen käyttö vaikeutuu tai jopa estyy liiallisen monimutkaisuuden vuoksi. Miten löydetään malli, jossa kirjojen kustantajat voivat luottaa siihen, että e-kirja on toimiva, tuottava ja turvallinen liiketoimintamalli ja joka käyttäjien mielestä on riittävän helppo, yksinkertainen ja joustava käyttää? Syntykö markkinoille uusia toimijoita, jotka tarjoavat kustantajille teknisiä ratkaisuja sähköisten aineistojen käyttöön saattamiseen vai ottaako joku nykyisistä toimijoista tuon roolin vai tuottavatko kustantajat palvelut itse? Miten sähkökirjat hinnoitellaan? Miten varmistetaan, että käyttöön otettavat käyttöoikeuksien hallintajärjestelmät eivät kohtuuttomasti hankaloita käyttöä?

Esitys:

Keskustellaan sähkökirjoista ja siitä miten FinELib-konsortio voi edistää kirjojen tarjontaa.

Keskustelu:

Keskusteltiin e-kirjoista. Marja Malminen kertoi, että Kirjavälitys ja BTJ tarjoavat syksyn uutuuskirjoja painettuna ja e-kirjoina. Todettiin, että e-kirjat voivat toimia kysyntähuippujen tasaajina ja että osaan e-kirjoja tarvitaan myös pitkäaikaiskäyttö. Kurssikirjojen osalta todettiin, että materiaalit päätetään kunkin yliopiston koulutusohjelmissa ja siksi kurssikirjat kannattaa hankkia organisaatioiden omina hankintoina. Konsortio voisi kuitenkin hankkia e-kirjoja yleisille kirjastoille. Todettiin, että seurataan kansainvälistä yhteistyötä, vireillä olevia e-kirja-hankkeita, mitä tarpeita niistä nousee esiin ja miten tietoa voisi soveltaa. Aiheesta voisi järjestää myös keskustelutilaisuuksia, joissa kirjastoilla on mahdollisuus vertailla hankintaprosesseja, hinnoittelumalleja ja jakaa parhaita käytänteitä. Iris Tahvanainen muistutti myös Next Media –tutkimusohjelmasta, jossa ovat mukana Suomen keskeisimmät media-alueen tutkimusorganisaatiot.

6. Nelli-portaaliin liittyviä ajankohtaisia asioita

Esitys:

Ari Rouvari esittelee. Keskustellaan esittelystä.

Keskustelu:

Ari Rouvari kertoi, että Kansallisen Digitaalisen Kirjaston asiakasliittymän hankintapäätös tehdään kesäkuussa 2010. Kuusi kuukautta kestävä pilotointi alkaa elokuun lopussa. ExLibriksen keskitetty indeksi Primo Central, joka helpottaa Nellin hakuja, saadaan testikäyttöön syksyllä. SFX-linkityspalvelusta on tulossa kesällä uusi versio. ExLibriksen tarjoama U-Stat-palvelulla pystytään analysoimaan ja tekemään tilastoraportteja kustantajien tuottamista aineistojen käyttöluvuista. Tästä tulee lisätietoa sähköpostilistojen kautta. Palvelu on maksuton. Mandiksen käyttö on kasvanut.

7. Ajankohtaista kustannustoimialalla ja konsortiossa

7.1. Ohjausryhmän kuulumiset

7.2. FinELib-päivä 1.6.2010

7.3. UKSG-seminaari 12.-14.4.2010 Edinburgh, Skotlanti

<http://www.uksg.org/>

http://www.uksg.org/event/conference10/plenary_sessions/

http://www.uksg.org/event/conference10/breakout_sessions/

8. Muut asiat

9. Tiedotusasiat

9.1. Tilakustannukset vuoden 2010 budjetissa

FinELibin konsortior ryhmän kokouksessa 1/2010 vuoden 2010 budjetin käsittelyn yhteydessä jäi epäselväksi, miten tilakustannukset kohdennetaan Kansalliskirjastossa. Tilakustannukset kohdennetaan kirjastoverkkopalvelut-tulosalueella todellisten kustannusten mukaisesti. Muiden tulosalueiden ja hallinnon tilakustannukset kohdennetaan hallinnon budjettiin.

Keskustelu:

Ohjausryhmä katsoi että tilakustannusten budjetointi on Kansalliskirjaston sisäinen asia, eikä ohjausryhmä voi ottaa kantaa siihen miten Kansalliskirjaston budjetti on kokonaisuutena laadittu. Ohjausryhmä voi ottaa kantaa vain FinELibin osalta. Todettiin, että asia kuuluu Kansalliskirjaston johtokunnalle ja toivottiin uuden johtokunnan käsittelevän asiaa kirjaston raportoinnin yhteydessä.

Päätös:

Saatetaan Kansalliskirjaston johtokunnan tietoon FinELibin ohjausryhmän toive, että Kansalliskirjaston budjetti ja budjetin seuranta laaditaan niin että tilakustannukset näkyvät budjetissa kunkin tulosalueiden osalta erikseen.

9.2. FinELibin budjetti 2010

Ohjausryhmän kokouksessa 1/2010 esiteltiin FinELibin vielä vahvistamaton budjetti vuodelle 2010. Budjettiin ei ole kokouksen jälkeen tullut muutoksia.

Arja Tuuliniemi kertoi, että arvonlisäverolain muutoksesta on organisaatioista tullut paljon kyselyitä palveluyksikölle. Hän toivoi kirjastojen välittävän kirjastoille toimitetun alv-tiedotuksen myös organisaatioiden taloushallintoon.

9.3. Kansallinen digitaalinen kirjasto – tilannekatsaus

Kansallinen digitaalinen kirjasto –hankkeeseen on saatu kaksi sitovaa tarjousta. Hankintapäätöksen tekee KDK:n seurantaryhmä 22.6.2010. Pilotit (Jyväskylän yliopisto, Helmet, Turun maakuntakirjasto ja Kansalliskirjasto) alkavat näillä näkymin elokuussa ja pilotit kestävät kuusi kuukautta.

10. Seuraava kokous

Seuraava kokous päätettiin alustavasti pitää viikolla 42.

11. Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja Mauri Ylä-Kotola päätti kokouksen klo 11.30.

LIITTEET

Liite 1: Ohjausryhmän 1/2010 kokouksen pöytäkirja

(http://www.kansalliskirjasto.fi/attachments/514xoyz0b/5qCy00qtp/Files/CurrentFile/ohjausryhma_poytakirja_1_2010.pdf)

Liite 2: Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelujen palvelukysely

Liite 3: FinELibin lisensiointiperiaatteiden muutostarpeet